

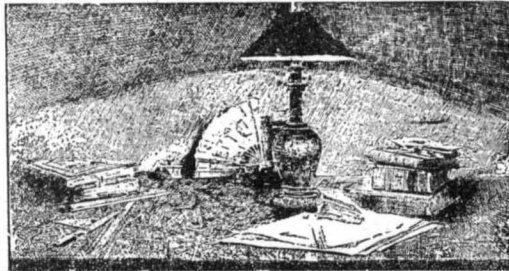

η Κωνσταντία

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΧΑΪΔΩΣ

(Συνέχεια εκ του προηγούμενου)

Συνέχιζε κεί πέρα μιά παράδοσι ο Σαμουήλ — τό λαμπρό παρά δειγμα του μεγάλου δασκάλου του Κοσμά που δίκαια ή' Εκκλησία τον είχε άργότερα κατατάξει στους όσιομάρτυρες. Ήταν ο Σαμουήλ από τις συνειδήσεις πουχε ζυπνήσει τό φλογερό κήρυγμά του, τό θρησκευτικό κι' εθνικό. Χωριατόπουλο—λεγότανε Σταύρος Θεμελής—άπ' τήν Παραμυθιά, όταν πέρασε άπ' τό χωριό του ο άγιος εκείνος άνθρωπος, άρνήθηκε σπύτι, γονιούς χαρές τό κόμπου και τόν άκολούθησε στους δυσκολοπεπάρτητους δρόμους τής αρετής και τής θυσίας. 'Ο Κοσμάς, από τ' 'Απόκουρο τής Αιτωλίας, σπουδασμένος όσο παίρνει, καλόγηρος σ' 'Αγιον όρος, γεμάτος πίστι κι' ένθουσιασμό, είχε πάει στήν Πόλι στό Πατριαρχεία κι' είχε γυρίσει τήν άδεια, νά βγεί, νά κηρώσει στους λαούς τής 'Αρβανιτίας πρό πάντων, τό λόγο του Θεού. Οι Χριστιανοί σ' αυτά τά μέρη, άφημένοι χρόνια και χρόνια χωρίς καμιά διδασχά, παιδεμένοι άπ' τά βάσανα τής σκληριάς, μαραζωμένοι, άλλαξοπιστούσανε και χάνονταν. 'Ο πατριάρχης Σωφρόνιος, ο δεύτερος, πούερε τήν κατάσταση αυτή, έδωσε με τή μεγαλύτην χαρά τήν άδεια στον Κοσμά, νά πάη νά κηρώσει σ' εκείνα τά μέρη: Θρησκευτική και εθνική άποστολή μεγάλη, που άποκορυφώθηκε σε μαρτύριο. 'Ο καλόγηρος με τό φλογερό κήρυγμά του πέρασε Μακεδονία και Θεσσαλία. 'Απ' τό Βόλο ύστερα μπαρκαρίστηκε για τά 'Επτάνησα κι' από κεί βγήκε άντίκρου στήν 'Αρβανιτία, περνώντας άγρια μέρη και πληθυσμούς άφιλοξενους. 'Η φήμη τής σοφίας και τής αγιωσης του είχε σπαρθή σ' όλη τή χώρα. Κι'ό 'Αλλή, πούτανε στο Τεπελινί άσχημος τότε, βγήκε μιά ώρα έξω άπ' τή Λέκκη κι' άπάντησε τόν Κοσμά, νά τόν γνωρίσει. Αύτός του προφήτεψε πως θά γινότανε μέγας και πολός μιά μέρα. Οι Τουρκαρβανιτάδες, είτε γιατί φανατίστηκαν από τό κήρυγμα του, είτε γιατί πιστέψανε πως είχε άπάνω του λεφτά θελήσανε νά τόν πιάσουνε. Κατάφυγε τότε ο Κοσμάς στο κονάκι του 'Αλή. Τόν προστάτεψε και τόν βοήθησε νά περάσει στα μέρη του Μπερρατιού. 'Ο Σαμουήλ τόν είχε άκολουθήσει σ' αυτό τό πέρασμα τής 'Αρβανιτίας. 'Ακουε τό θειο λόγο, φωτιζόταν πρό πάντων με τό παράδειγμα τής ζωής του 'Αγίου. 'Ηταν τέτοια ή φουρτούνα που ξεσήκωνε, όπου πενούσε: και γήτευε τόσο δυνατά τους πληθυσμούς, που ο δημοσίους εισπράχτορας είχε κάνει αναφορά στον Κούρτ — πασα, τόν τότε πασα του Μπερρατιού, πως πάει, βούλιαξαν, έκανε τή χρονιά, ή εισπράξεις του δημοσίου, γιατί όλοι οι χωριάτες άφηκανε τά χωράφια, τις δουλειές τους και τρέχανε πίσω άπ' αυτόν τόν καλόγηρο, νά τόν άκούουνε. Κι' ο πασάς, χωρίς νά χάζη καιρό, προστάτε τόν εισπράχτορα νά «κάμη τερτιέ» — νά τιμωρήσει τόν ατιο τής ζημιές. 'Ο εισπράχτορας από ύπερβολικό ζήλο—λέγανε—και παρεξήγησι τής προσητάξης θανάτωσε τόν Κοσμά. 'Η κακός γλώσσος όσως μουμπουρίζανε πως ο Κούρτ—Πασάς για νύ δωση τήν άδεια νά ξεκινάμε τόν 'Αγιο είχε πάρει από τους 'Εβραίους, που γυρεύανε τόν άφανισμό του—μαστίγωνε τή φυλή τους στα κηρύγματά του — εικόσι χιλιάδες γρόσια. 'Οπως κι' αν εινε κοντά στο Μαγιουλή, ένα χωριό, πιάσανε τόν Κοσμά κι' άφου τόν στραγγαλίσανε, ρίξανε τό κουφάρι του στο ποτάμι. Οι όπαδοί του πήρανε τό σκήνωμά του, άμα τό βγάλανε τά νερά και τό θάψανε στο Κολικόν-

τασι, στο έκκλησιδάκι τών 'Αγίων Πάντων.

'Ο Σαμουήλ, με τήν καρδιά σφιγμένη για τό φριχτό τέλος του λατρεμένου δασκάλου του, γύριζε, για κάμποσο καιρό, στα δάση, σαν άγρίμι. Καλογέρισε κατά τό παράδειγμα του, άσκήτεψε και τέλος βγήκε κι' αυτός, από χωριό σε χωριό, για τό κήρυγμα, τρέχοντας πάντα εκεί πούχανε περισσότερη άνάγκη από αυτόν. 'Η εμφάνισις του ήτανε δραματική κι' άκόμα πιο δραματικά τά λόγια του. 'Εφερεν γλήγορα τό άκραατήριό του στήν έσχατη δίκη των ψυχών από τόν Πλάστη. Μεταχειριζόταν πάντα εικόνες από τήν τελευταία κρίσι, γεμάτες φοβέρα. Και τίς μεταχειριζότανε τόσο συχνά, που στο τέλος τόν βγάλανε «Σαμουήλ ή τελευταία κρίσις». 'Αμα ειθε ν' άρχίζη ο πόλεμος—ο πρώτος—του 'Αλή με τό Σουλι, προμάντεψε τόν κίνδυνο. 'Ετρεξε κατά κεί, στο πιο ποτεμένο σημείο του τόπου, ν' αγωνιστή για πίστι και για τήν πατριδα, πιάνοντας τή μεγάλη σπηλιά, στο Κογγυ, για όρημητήριο. 'Εκακε γλήγορα νά τόν σεβαστούμε και νά τόν άκούουνε μεγάλοι και μικροί. 'Ανέβαινε συχνά στα χωριά νά φυσηθή ένθουσιασμο και καρτερία στον πληθυσμό, νά θυμίζη στους άρχηγούς τά βαρειά τους χρέη. Ξέροντας πως ή άμυνα τής ψυχής εινε ή προσευχή και του κορμιού τό ντουφέκι, έχτισε στο Κογγυ πρώτα μιά έκκλησίτσα—τήν 'Αγια Παρασκευή—όπου έκανε ταχτικά τή δέση του κι' ύστερα ένα μικρό, μά δυνατό κάστρο που γίνηκε ο φρουραρχός του. 'Αμα ειθε, με τήν πιο βαθεία λύπη, πως οι δυο άρχηγοί, ο Φώδης Τζαβέλλας κι' ο Κίτσος Μπόσαρης έξουδετέρωσαν ο ένας τόν άλλο, βγήκε στη μέση δέκα φορές πιο φλογερός από πριν, ψυχικός στίλος του άπ' τή δύσκολη ώρα που κινδύνευε νά σβύση. Ουτε στιγμή δέν άφησε τή Χαΐδω. Φρόντιζε νά τήν ψυχώνη αδιάκοπα.

'Εβλεπε σ' αυτή ένα «σκευός εκλογής» σταλεγμένο από τόν ουρανό στο Σουλι. Είχανε δεσμο ψυχικό, βαθύ, από κάποιο βράδυ που ή Χαΐδω πήγε γυρονοντάς τον στη σπηλιά για νά του εομολογήη τήν άμαρτία της. 'Αμα ο Φώδης γύρισε στα Γιάννενα, είχε νοιάσει τήν καρδιά της τόσο άδεια, που ή ζωή της είχε γίνει μονομιάς άβάσταχη. 'Εβλεπε τό Τζαβέλλα τόσο μικρό, τόσο τιποτένιο! Κι' ύπόφερε, πονούσε βιβαία, που τόν είχε αγαπήσει. 'Η καρδιά της ήτανε φουσκωμένη, βαρειά. Μπαίνοντας στη σπηλιά και άντικρύζοντας τόν άγιον άνθρωπο, έέσπασε σε κλάμα κι' αναφυλλητό. 'Επεςε στα πόδια του κι' άρχισε νά του Ιστορή τό άμάρτημά της. 'Η Χαΐδω ξαναγύριζε στήν Ιδέα, πως δλες τις συμφορές που τραβούσε τώρα τό Σουλι, τις ειχε στελλει ο Θεός για νά τήν τιμωρήσει και πως μαζύ της παιδεύταν άδικα και τόσος άθώος πληθυσμός. 'Ο Σαμουήλ τήν άκουσε, τή συγχώρεσε και τής ειπε πως ο μόνος τρόπος νά εξαγοράση τό άμάρτημά της ήτανε ν' άφοιασθή στον άγώνα κι' άν ή άνάγκη τό καλέση νά θυσιάσθι σ' αυτόν.

— 'Η πρώτη μας δουλειά, τέκνον μου, τής ειπε, εινε νά κταδέσουμε για τροφές. Και τίς έβαλε στο νοϋ τήν πιο παράβολη επιχείρησι, πούγιε στους δοξαμένους τούτους πολέμους: Νά πνή ν' άρπάξη τις ζωοτροφές τών πολιορκητών μέσ' από τό στρατόπεδό τους. Στη στιγμή άρχισανε νά κουβεν-

τιάζουνε με τούς πιό ψυχωμένους καπετάνιους: Τό Γάω Νταγκλή, τόν Τζήμα Ζέρβα, τόν Νικόλα Φωτομάρα, τόν Διαμάντη Μαλάμο. Όλοι αυτοί, με τετρακόσια παλληκάρια και διακόσιες γυναίκες, πήγαινε κάτω από τόν πρόταγμα τού Σαμουήλ και τής Χαΐδως: Θά καταβαίνανε νύχτα νά χτυπήσουν τόν δυνατώτερο πύργο, άπ' όσου ελεχέ χίσις ό Άλλης, τόν πύργο τής Βίλας, νά τού πάρουνε τά τρόφιμα.

Ή Κούλια τής Βίλας δέν ήταν ένας κοινός πύργος: Χοντρά και ψηλά τείχη κλείνανε μεγάλη περιοχή με τέσσερους πύργους στίς τέσσερες γωνίες, Τρακόσι πενήντα διαλεχτοί Άρβανιτάδες φυλάγανε τόν μικρό τούτο κάστρο, πούχε κι' άποθήκες γερές, με μπαρουτόβολα και τρόφιμα. Ή νύχτα χειμωνιάτικη, παγωμένη, όλο τόν βουνό τυλιγμένο άντάρια, γεμάτη λύκους, πού στήν πεύνα τους άπάνω φτάνανε ός μέσα στά άγια νά φρουάρουνε γιά ζωντανό, νά πέσουν άπάνω τους, άμα ξεμύτιζε. "Ετσι, σάν ένα κοπάδι πεινασμένο λόκοι, κινήσανε, λίγο πριν άπ' τά μεσάνυχτα, ή Χαΐδω με τόν Σαμουήλ, τούς καπετάνιους, τά τετρακόσια παλληκάρια και τίς διακόσιες γυναίκες, νά χτυπήσουνε τή Βίλα. Άπ' τόν σκοτάδι και τήν άντάρια δέν βλέπανε ούτε μιά πηχιά μπρός τους" και γκεριζόντανε κάθε στιγμή στ' άγρια μονοπάτια πού ροβολούσαν. Μά έτσι κι' οι σκοιοί τών Άρβανιτάδων δέν τούς μωριστήκανε καθόλου και μπόμεσαν νά γλυστρήσουν γύρω άπ' αύτή τήν Κούλια και νά πιάσουνε θέσις. Ή Χαΐδω κι' ό Σαμουήλ είχανε, πριν νά ξεκινήσουν, έτοιμάσει έναν από τούς πιό ψυχωμένους, τόν Μήτρο Κόκκαλη, γιά τόν παράλογο έργο: "Ό Σαμουήλ τόν είχε κιάλας ζομολογήσει, συχαρέσει και μεταλλάξει από βραδύς στήν Άγία Παρασκευή."

Και νά πού μόλις ντάνουν, σά φίδι σέρνεται ός τόν τοίχο, από κάτω άπ' τόν ένα πύργο. "Έχει μονάχα ένα μικρό λαστό γιά εργαλείο. Κι' ώστόσο καταφέρει ν' άνοιξη κάτω άπ αυτό τόν τοίχο μιά μεγάλη τρύπα και κυλάει μέσα ένα βαρελάκι με μπαρούτι και τού κολλάει φυτίλι. Μά πριν νά βάλη φωτιά δίνει σόνθημα στό παλληκάρια τού Σαμουήλ και τής Χαΐδως. Άντρες και γυναίκες σπήγουν, όπως ήτανε συμφωνημένο, δυνατά ξεφωνητά πού άντιλάθσαν άγρια μέσα στή νύχτα. Οι Άρβανιτάδες έυπνάνε τρομαγμένοι, τσακίζονται νά τρέξουνε στούς τοίχους και στούς πύργους. Και τότε ό Κόκκαλης δίνει φωτιά στό βαρέλι. Ένα συντριβάνι, μιά παράξενη πύρινη τρύμπα ένωσε τή γή με τόν άνταριασμένο ούρανό, φώτισε δυνατά τόν χειμωνιάτικο τοπετό με τά γυμνα δέντρα και τούς σκυθρωπούς βράχους. Όλοσ ό τόπος σείστηκε, σήφουνας σηκώθηκε τρομερός από λιθάρια, ό πύργος άναποδυορίστηκε, και κάμποσο Άρβανιτάδες ξεσχισμένοι, βρήκανε τάφο κάτω άπ' τά ρημάδια. Οι άλλοι, όσοι γλυτώσανε, κλειστήκανε στούς τρεις πύργους κι' άπόμειναν όρβοι. Οι Σουλιώτες όρμουνε με δεύτερα ξεφωνητά πιό άγρια. Κι' ό νυχτοπόλεμος άρχίζει λυσσοσάομενος. Ή Άρβανιτική φρουρά, από κάποιον άλλο γεικινό πύργο, ακούγοντας τόν κρότο από τήν έκρηξι και τόν πάταγο τής μάχης, τρέχει νά δώση βοήθεια. Ό Σαμουήλ όμως είχε καλά τόν νοσ του. Με τά μισά παλληκάρια του προλαβαίνει νά τούς προαπαντήση, πριν ένωθούνε μ' αυτούς πού πολεμούσ άπ' τή Βίλα, νά τούς πσιωγώρηση ντροπισαομένους. "Έτσι άπομείνανε μονάχοι τους ό άλλοι κλεισμένοι στούς τρεις πύργους. Έναν-έναν τούς κυκλώσαν ό Σουλιώτες. Άξαφνα ή φωνή τής Χαΐδως άκούστηκε μέσα στό σκοτάδι:

— Άπάνω τους με τά σπαθιά! Ή ώρα δέ μās πέρνει γιά ντουφεκι, θά ξεμερωθούμε και δέ θά κάμουμε τίποτα!

"Έτσι τά παλληκάρια πέσαν άπάνω τους και τούς σφάζανε μέσ' στό σκοτάδι. Άμα τούς άποτελειώσανε σπάσανε τίς άποθήκες, άρπάξανε τίς τροφοές, φορτώσανε τίς γυναίκες και τά ζωντανά τους, τίς ξεπροβοδίσανε, γυρίσανε πίσω στούς πύργους, ψάξανε τούς νεκρούς, κάμανε πλιάτσικο, βάλανε φωτιά κι' άπογκρέμισαν, δτι άπόμεινε όρθό κι' έσκαζε ή πρώτη χαραυγή, ποτίζοντας τήν άντάρια με φός θαμπό τού περουζέ, πού φεύγοντας, άφίνανε πίσω τους κυοφόρα πετσοκομμένα, ρημάδια και καντούς. Μά και τούτα τά τρόφιμα και τά μπαρουτόβολα: σωθήκανε στόν άδιάκοπο πόλεμο και τόν άποκλεισμό. Άκόμα σωθήκανε και τ' άπειρα στρατηγήματα πούσανε βάλεσι σέ πράξι γιά νά βρίσκουνε τί νά φάνε. Και τί δέν εί-

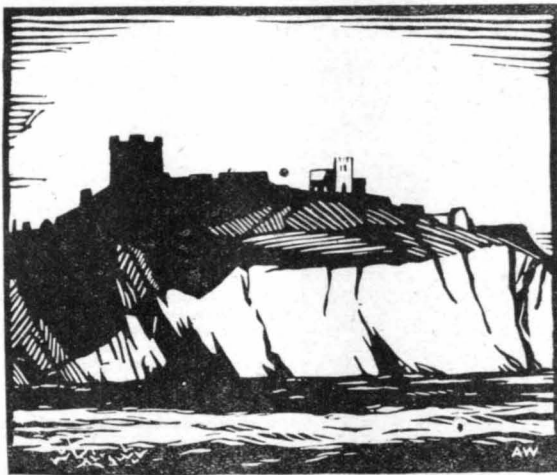
χανε σοφιστή. Παοιομακό είχε μένει τόν κατόρθωμα τού Γιάννη Στροβηνηιώτη. Βλέποντας πώς οι Άρβανιτάδες είχανε πολλά βώδια και μουσκάρια γιά τροφή τών πολιορηκτών, σκέφτηκε νά τούς τά πάρη με τούτο τόν τρόπο: Ντύθηκε μιά άσπρη κάπα: Κι' άμα μούχρωσε καλά κι' έπεσε βράδυ κι' οι μπιστικοί τού στρατού ήσανε νά γυρίσουνε τά ζωντανά τους στή μεγάλη μάντρα με τά παχνιά, πού τά σταυλίξανε τή νύχτα, ό καλός σου ό Γιάννης άνακατώθηκε μ' αύτά, μπουσουλώοντας με τά τέσσερα. Κι' έκανε τόν ζωντόβολο τόσο καλά πού κλείσανε κι' αύτόνε στό σταύλο μαζί τους. Άμα ή νύχτα προχώρησε κι' οι φύλακες κοιμήθηκαν ό Στροβηνηιώτης άνοιξε τήν πόρτα και σέρνοντας πίσω του βώδια και μουσκάρια τράβηξε γιά τούς δικούς του. Είχε βγάλει άπ' όσα μπορούσε τά κουδούνια, σ' άλλα τάχε βουλώσει. Ψότσόσ ήσανε κοπάδι αύτό, τόν φευγίό δέ μπορούσε νά κρηφτή εβκόλα. Οι φύλακες τινάχτηκαν άπάνω, άδράξανε τά ντουφεκία. Ό Γιάννης κιντώνοσε τόν κεφάλι του, μά γλύτωνα γιά κάμποσο καιρό τόν Σοϋλι. Τέλος ό φόβος τών Άρβανιτάδων τού άνοιξε τόν δρόμο. Ή νύχτα ήτανε σκοτεινή και δέ θελήσανε νά τόν κυνηγήσουνε, γιαιτί πού παραπάνω, άρματομαϊό Σουλιώτες, όπως ήταν συμφωνημένο με τόν Στροβηνηιώτη, τούς φυλάγανε καρτερί νά τούς ξεκάμουν.

"Έτσι προτιμήσανε νά χαθούνε τ' άλογα ζώα, παρά τά λογικά. Μά κι' αύτά τά βώδια σωθήκανε και, δτι άλλο μωριστήσανε ν' άρπάξουνε. Και τόν καλοκαίρι μήθε φοβερό. Ό Μάρκος Μπότσαρης, πού τότε τόν είχανε φυγατίσει κρυφά, στά Θεοδώρακια, δεκατριών χρονών άγοράκι, έγραφε στ' ώρολόγιο τής εκκλησίας τού χωριού:

"Ό Θεός νά δώση σελιαμέ—σωτηρία—δτι οι άνθρωποι πεθαίνουν από τήν μπιάν". Κι' είχαν άρχίσει τούτο τόν καιρό οι θάνατοι από άσπια. Οι πεθασμένοι πρήσκονταν, όπως μās λένε οι χρονογράφοι, στό πρόσωπο: μά τ' άλλο τους κορμί, σφυρωμένο, καρκανιαομένο, μαύρο, τόν πετοί κολλήμένο στό κόκκαλο ήσανε σκέλεθρο πριν νά μη στόν τάφο. Ό Άλλης άρχισε τώσα νά χάνη τήν ύπομονή του. "Έστειλε καινούργιο στρατό, με τόν παιδί του, τόν Βελή και με προσταγή ρητή νά χτυπήση δυνατά, νά τελειώση. Περνώνας τόν καλοκαίρι και μπαίνοντας ό Σεπτέμβρης στά μισά, όσα γερό, γλυστρώντας στά πρώτα στενά τού βουνού, χτύπησέ τή Σαμωνίβα και τόν Άβαρικό. Οι Σουλιώτες, μ' όλες τίς άφάνταστες στερησεις, δώσανε μπροστά σ' αύτά τά δυο χωριά, τέσσερες ώρες μάχη φοβερή, θέρισανε τόν σωμα τού Βελή, τόν τσακίσανε, τόν κυνηγήσανε ως αύτά τά ταμπούρια του.

"Ό Άλλης, λύσσαξε, μαθαίνοντας τήν άποτυχία. Έβαλε μπροστά τόν Βελή με γράμματα. Κι' αύτός δέν κρατήθηκε. "Έσύ παιδεύτηκες—τού άποκρίθηκε—δέκα χρόνια ως τά ση έρα και δέν μπόμεσε νά πάρης τόν Σοϋλι. Και θέλεις νά τόν πάρω έγώ σέ λίγες μέρες;" "Έτόσσο 'εισατωμένος από τή γκρίνια τού πατέρα σου ό Βελής έαναγκαστή τόν Άβρικό, τή Σαμωνίβα, τήν Κιάφα και φοβερίζε μ' άλλο σωμα τόν ίδιο τόν Σοϋλι. Αυτοί πού ύπερασπίζανε τούτο τόν χωριό γύρεψαν από τούς άλλους τού Άβρικού και τής Σαμωνίβας βοήθεια. Και τούς στείλανε διακόσια παλληκάρια. Άμα φτάσαν όμως εκεί και πέρανε θέσι, πλιά στούς άλλους, δέχτηκαν έπίθεση στίς πλάτες τους από τόν σωμα ενός Άρβανιτή άρχηγού από τόν Τεπελένι: τού Κασήμ Άγά. Άνάεσιν σέ δυο φωτιές τά παλληκάρια δέν μπορούσανε νά σταθούνε παιά. Μόλις προλαβάνε νά τραχητώμε με πολλές ζημιές τόν Κογγι, στό λόφο πάνω άπ' τόν Σοϋλι και στό μικρό κάστρο πούχε σηκώσε τόν προφητικό και πολεμικό διαμινόμο τού Σαμουήλ. "Έκει μέσα είχανε καταφύγει και πολλές οικογένειες. Τόν ίδιο καιρό τόν άλλο σωμα πού ύπερασπίζε τόν Άβρικό, τή Σαμωνίβα και τήν Κιάφα τραβήχτηκε στούς βράχους τής Μπράς μαζί μ' άλλα γυναικοπαίδια. Ό άγώνας έμεινε τώσα στήν τελειωτική του μορφή. Τόν Σοϋλι ξεψυχούσε. Ή ώρα είχε σήμανε.

(Ακολουθεί)

Οι άπόκρημνοι βράχοι τού Σουλιού.